

NIEWCZAS (98) *sb m*

W pisowni łącznej (96), *w rozłącznej* (2); -s (18), -fz (1); -f- (72), -s- (3), -fz- (2), -ff- (1).

e oraz a jasne (w tym w a 3 r. błędne znakowanie).

sg N niewczas (11). ◇ *G niewczasu* (15). ◇ *D niewczasowi* (3). ◇ *A niewczas* (8). ◇ *I niewczas(e)m* (4). ◇ *L niewczasie* (1). ◇ *pl N niewczasy* (3). ◇ *G niewczasów* (27); -ów (3), -(o)w (24). ◇ *D niewczasóm* (4); -óm (1), -(o)m (3). ◇ *A niewczasy* (17). ◇ *I niewczasy* (3) *GliczKsiąż, Skarżyw, CzahTr, niewczasami* (1) *StryjKron*. ◇ *L niewczasiéch* (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Niedogodność, niewygodna, trud, trudność, utrapienie, niepokój, przykrość, smutek; molestia Mącz, Calep, Cn; incommoditas Modrz, Calep, Cn; importunitas Mącz, Calep; incommodum Modrz, Cn; damnum Calep, Cn; intempestivitas Calep; acerbitas, asperitas, cordolium, dividia, stomachus, stridor Cn* (96) : *A tákci bych rad poślúżył/ Kiedycby iáki niewczás był: Poleć mi dzieći przyglądać/ Będęć fie nimi opiekáć. BierEz Nv; RejPs 50; GliczKsiąż O7v, O8; RejWiz 62 [2 r.]; Liberatio et vacuitas omnis molestiae, Swieobodność od wśelákiego niewczáfu. Mącz 472c, 266b; Prot A3v; A przeto nierad bych/ ábyś iá [żonę gospodarza] w. m. widział/ á miał ten niewczás wołać ná nię/ by ná wilká [tj. głośno z powodu jej głuchoty] Górndworz S4, C6, Kk4v; Iesliżby iáki niewczáfz był w domu mym tobie/ Tedyć mamy przyftoynie ifcie służyć obie. HistLan A4; RejZwierc 3v, 6v; MycPrz II D; gdy fię ciáło nie dobrze ma/ tedyć y człónki pewnie iáki niewczás cierpieć muśzą ModrzBaz 3; Anim ia tego fobie zá niewczás poczytał/ W budzie leśney fię przełpáć/ y nád ftády chodzić. KochOdpr B3v; á żołnierze [...] przenáięci byli/ áby wytchnąć nigdziefz S. Chryzostomowi nie dáli: ále go prędzey włócząc y niewczáfy zádáiąc vmorzyli SkarŻyw 90, 184; Idźmy gdzie nas Bóg wiedzie/ á dawnych niewczáfów Zápomniawfzy/ wefelfzych vżywaymy czáfów. KochEpit A2; ReszPrz 45; Trzebá pracą wyćierpieć/ niewczás podéymowác/ Prze oyczynę nákoniec krwie fwéy nie żáłowác. KochTarn 79; PudlFr 59; Górnrzm Iv; Calep 513a; Górntroas 9; Kto więc walki zrowna Alexándrá wielkiego/ Kto z nich vżył ná wojnie niewczáfu wietfzego. KmitaSpit C3; CiekPotr C; CzahTr F4v, K4, L; GosłCast 46; Gdy [złodziej] gdzie do gmáchu wnidzie/ cícho/ bez haáfu/ Pánu Gořpodarzowi nie życzy niewczáfu. Nie radby go przebudził/ [...] niech zdrow odpoczywa. KlonWor 5.*

niewczas czyj [= znoszony przez kogo] [w tym: pron poss (5), G sb i pron (3), ai poss (1)] (9): RejPs 39; Bych chcyáł wyliczáć nyewczáfy káplánów dzifiefyfych/ dnyáby mi nye sftáło. GliczKsiąż O7v; przyrodzenie fámo/ (áby to káždy znał/ iz muzyká iáka tháka niewczáfy ludzkie odpędza) náuczyło Mamki fpiewáć/ áby fpiewaniem dziećinny płácz tuliły Górndworz H3; RejPos 322; HistLan F2; RejZwierc 158v; Zgotował lepak Iehowá Bog bánię/ y wfefzłá nad Ionařzem/ będąc cíniem nád głowá iego/ áby go záslániáá od niewczáfu iego [a malo eius]/ BudBib Ion 4/6; Mych niewczáfów lituiá nocy nieprzełpáné KochPieř 29; CiekPotr 51.

niewczas czyj [= czyniony, zadawany przez kogo, przez co] [w tym: G sb (3), ai poss (1)] (4): iz theż zgrzeřzyć [Adam] muřiał/ á zá thym przyřzłá [...] ná nas/ řmierć/ boleřć/ nędze/ prace/ mizerie/ j wfzytki niewczáfy tego řwiátá. Górndworz Y; KochTr 23; Duńczycy nędzą y niewczáfřmi Litewřkimi/ y ledá zielfkámi/ ktore głód řmierzác ieřć muřieli/ zemdleni y zárařeni ná drogach wfřawáli StryjKron 432; OrzJan 51.

W połączeniach szeregowych (17): KromRozm III A7v; iż nie to było główne przed się wzięcie nături/ żeby ludzi chorobam/ niewczáfom/ y doległosciam poddálá Górndworz H8v; kiedy mu się odeimie miłość/ tedy [...] będzie żył łzczęśliwie/ niemáiąc ná się onych fráfunkow/ trofk/ tefknic/ boleści/ y inych niewczáfow/ ktorých w miłości pełno. Górndworz Kk7v, H3, H3v, Y, L13; A iákíey wielkiey trudności/ pracy/ niewczáfow/ á nákoniec hániebney łmierci/ vzyć raczył [Chrystus] RejPos 332v, 280; RejZwierc 158v; iáko wielkich trudności/ prac/ pilności/ y niewczáfow rodzicy dla nas podeymowác muřeli RejPosWstaw [41⁴]; CzechRozm 225v; ModrzBaz 115; SkarŻyw 86, 244; Woyná [...] siła ftráchow rodzi/ Siła trofki/ boiáźni/ y niewczáfow płodzi. KmitaSpit C3; iákich trudow, niewczáfow, y trudnościm záżył, Stáráiąc się o dzieci řwych porátowanie? CiekPotr 64.

W przeciwstawieniach: »niewczas... dobro, lenistwo, odpoczynienie, pokój, pożytek, proznowanie, rozkosz« [w tym: lenistwo i proznowanie (1), pokój z dobrem (1)] (7): A nie złe ná máły čás niewczáfu vżywác/ Kto długo chce ná potym w řwych rořkolfzach pływác. RejZwierc 38v; Komu może być miłe odpoczynienie/ iefli pirwey nie vczył niewczáfu s pracy? Górndworz H8v; MycPrz I [D]; iefli chceř aby się ciebie nieprzyiáciel bał/ tedy podłec muřisz wřzyřtkim onym niewczáfom: iuř wierę zániechác muřisz leniřtwá y próznowánia OrzJan 48, 51.

W charakterystycznych połączeniach: niewczas(y) długi, wielki(e) (więtszy) (4); niewczas dokuczy, [komu] jest (bywa) (4), przychodzi, trefi się, werwie się; niewczasu(-ow) doznać, podjąć (podejmowác) (4), uchodzić (ujć) (2), uży(wa)ć (11), wycierpienie, wytrwanie, záżyć; niewczasowi(om) poddać [kogo], przywykać (przywyknąc) (2), (nie)przywykły (2); niewczas(y) ci(e)rpiec (8), czynić [komu], mie(wa)ć (3), podjąć (podejmowác) (2), przynosić [komu], przywieść, uczuć, wytrwác, zadawać [komu], znosić; na niewczasy przyść; z niewczasem zostać; niewczasy [= niewczasami] trudzić, zemdlony.

Wyrażenia: »sprzeciwny niewczas« (1): Abowiem iuř łnadz tám vřfedł bych wřřytkich tu řprzeřiwnych niewczáfow moich y zákrył bych się od wřřytkiego řprzeřiwięńřtwá RejPs 39.

»niewczas trudny« (1): że iáko [...] śnieg od wiátru W zamieci podniesiony, y ná kupę wzdęty, W niewczásie iákim trudnym Rzeczypóřpolitey iákoby źimie potrwa; ále zász na wiořnę Rořtáie. CiekPotr 51.

»wojenny niewczas« (1): [hetman] ktorýby y znoy/ y zimno/ y práce/ y wřzelákie wojenne niewczáfy [et aestum et frigus, et labores et omnes belli incommoditates] więcey niżli drudzy znolił ModrzBaz 115.

»zły niewczas« (1): Kędy żaden Krol inřzy nigdy nie dokazał/ Aby w ták złe niewczáfy dáley być pokazał. KmitaSpit C3.

Szeregi: »boleść i niewczasy« (1): Bowiem tho [cnota męřtwá] řpráwuie/ że ludzie całą chęcią zwykli się kuścić o rzeczy vcźciwe [...], řprořnymi brzydząc się/ y vmrzyć woląc/ bądź też boleść y wřzelákie niewczáfy podiác/ niżby prze gnuřność/ y ořpáłość co tákiego vcźynić mieli Phil B4. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»řrasunki, (a) niewczasy« (2): Bo co iefł najleřszego iedno kto řwych czáfow/ Ořtrzeże od fráfunkow/ á od wřzech niewczáfow RejZwierc 239v; KochPs 207. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»głód i niewczas« [szyk 1:1] (2): Tedy go Cefarz do ciężkiego bárzo więzienia dąć y trudzić głodem y niewczáfy kazał. *SkarŻyw* 300; *PowodPr* 10.

»niewczas i molestyja« (1): aby y sam tey nedze nie cierpiał, y Kr. I. M. niewczasu y molestyi nie czynił. *ActReg* 142.

»nędza i (a) niewczas« (4): *RejPos* 19; że [moskwiczanie] łą czuyni/ opátrzni/ poślufzni/ Nędze y niewczás wytrfáią/ iáko ieft głód/ zimno/ gorácość/ mokrość/ kárność wielka/ poślufzeństwo/ zgodá *BielSpr* 66v; potym się chorzy Chrzefciáni y tám y lám z rozmáitey nędze y niewczáfow/ iák to w woysku ile walnym bywa/ tułáli *StryjKron* 290, 432. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»niewczasy i niebezpieczeństwo« [szyk 2:1] (3): oną łławą/ która go [Aleksandra Wielkiego] podwodziłá ku wycírpieniu wśzytkich niewczáfow/ y niebeśpieczeństwá *GórńDworz* Aa6, Zv; *ZapKościar* 1582/32v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»niedostatki, niewczasy« (1): wchodzi w nas zła [myśl]/ á łmęthna/ á iefzcze nie lámá/ ále przywiedzie s sobą wśzytki niedośtátki/ wśzytki niewczáfy/ thák iż wten czás iuż nie iedno ciáło/ ále y duch w człowiecze choruie *GórńDworz* H5v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»niepogody, niewczasy« (1): Kniáz Conſtantin Ośtroſki [...] ciągnął [...] pod Smołenſko/ gdzie dla niepogod/ niewczáfow y zaległych drog/ z wielką łzkodą ledwo we czterzy Niedziele przyciągnął *StryjKron* 747.

»posty i niewczasy« (1): drudzy mowili/ iłz to ták zwielkich pośtow y niewczáfow/ głos z ośtrzał. *SkarŻyw* 183. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»praca i niewczasy« [szyk 1:1] (2): iuż teraz przywykay pracy/ i nie wczáfom/ Abyś się mógł łpofobić ku trudnieyłzim czáfom. *KochSat* Cv; *BielSpr* 26. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»niewczas ani przemory« (1): ktorzy łą niezwyčáyni/ pierzchliwi/ nieprzywykli niewczáfowi/ ani przemorom woienным *BielSpr* 25v.

»niewczas, przenaszładowanie« (1): Ciérpiałem niewczás/ przenáfzładowánié/ Podéymowałem cáły dzień karánié. *KochPs* 108.

»niewczas i przykrość« (1): Omni molestia vacare, Być próžen wśzelákiego niewczáfu y przykrości. *Mącz* 472a.

»niewczas, (i) szkoda« [szyk 1:1] (2): SCewolá w Rzymie zacny był dawnego czáfu/ Ktory łie wżálował wielkiego niewczáfu/ y łzkod kthore ná ten czás círpěli Rzymiánié *Paprpán* Ggy; *Calep* 521b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»niewczas, (a, abo, i) trudność« [szyk 1:1] (5): *RejWiz* 83; Ale nałladuy cnoti/ która acz zniewczáfem/ I trudnością przychodzi/ a wśzakoż za czáfem Hoynie płáci utraci podięte dla łiebie *KochSat* B4v; *RejPos* 322; znác mi łie to dáło. Ze wy niewczás ią trudność łpołuchmy miewáli *HistLan* C4; *RejPosWstaw* [41⁴]. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»zima z niewczasem« (1): Iáko zá ciepłym wefołym czáfem/ Wnet náłtępuie žimá z niewczáfem *ZawJeft* 30.

»zimno albo niewczas« (1): áby [człowiek] nágo nye chodził/ á žimná álbo yákyego nyewczáfu nye círpiał. *GliczKsiąż* G8. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

W przeni (1) : bo prze té niewczáfy Dobrze iuż nie száleię/ iá furta strapióna: Iednák mię ten bezmierny niepokoy dokóna. *KochPieś* 28.

2. *Ktoś uciążliwy, naprzykrzający się, niemający względu na osobę ani na niestosowność miejsca lub czasu, natręt* (1) : Importunus, Molestus, gravis, qui neque loci, neque temporis, neque personae habet rationem. – Nie wczas, ktori swego czaśsu rzeczy nieodprawuie, vprzikrzaiáci fie. *Calep* 513a.

3. *n-pers* (1) : Iakom ya nyevynyotha [!] dwádzeszthu kop pozyczonych ydwa Slachathnyemv adamovj zelyszewa nyewczasowoy *ZapWar* 1514 nr 2121.

Synonimy. 1. ciężkość, dolegliwość, frasunek, kłopot, mizeryja, molestyja, niepogoda, przeciwność, przykrość, przypadłość, smutek, smutek, szkoda, trud, trudność, ucisk, udręczenie, utrapienie; 2. natręć, natręt, wszetecznik, wszędybył.

Cf **NIEWCZEŚNOŚĆ, WCZAS**

KK